

новейшая история, 2008. – № 1. – С.185 – 200.; *Копистянська 1988*: Копистянська Н.Х. Аспекти вивчення художнього часу в літературознавстві: (нотатки) / Нонна Хомівна Копистянська // Радянське літературознавство. – 1988. – № 6. – С. 11–19.; *Копистянська 1997*: Копистянська Н.Х. Аспекти функціонування простору, просторової деталі в художньому творі / Нонна Хомівна Копистянська // Молода нація. – К.: Смолоскип, 1997. – Вип. 5. – С. 172 – 178.; *Копистянська 2005*: Копистянська Н.Х. Жанр, жанрова система у просторі літературознавства: [монографія] / Нонна Хомівна Копистянська. – Львів: ПАІС, 2005. – 368 с.; *Лотман 1988*: Лотман Ю.М. В школі поетического слова: Пушкин, Лермонтов, Гоголь / Юрий Михайлович Лотман. – М.: Просвещение, 1988. – 350 с.; *Маргвелашвили 1976*: Маргвелашвили Г.Т. Сюжетное время и время экзистенции / Гиви Титеевич Маргвелашвили. – Тбилиси.: Издательство «Мецниереба», 1976. – 235 с.; *Николаева 1983*: Николаева Т.С. Творчество Ремарка-антифашиста / Тамара Сергеевна Николаева. – Саратов: Изд. Саратовского университета, 1983. – 134 с.; *Ремарк 1974*: Ремарк Е.М. Час жити і час помирати: Роман / Еріх Марія Ремарк ; Перекл. з нім. Ю.Петренко; Післям. З.Лібмана. – К.: Дніпро, 1974. – 328 с.; РПВЛИ 1974: Ритм, пространство и время в литературе и искусстве: [сб. статей] / [ред. коллегия: Б.Ф.Егоров (отв. ред) и др.]. – Л. : Наука, 1974. – 299 с.; *СЛ 1993*: Слов'янські літератури: Доповіді. XI Міжнародний з'їзд славістів. Братислава 30 серпня – 8 вересня 1993 р. / АН України. Укр. комітет славістів. Ін-т літератури ім. Т.Г. Шевченка; Відповід. ред. Г.Д. Вервес. – К.: Наук. думка, 1993. – 273 с.; *СЛ 2003*: Слов'янські літератури: Доповіді. XIII Міжнародний конгрес славістів. (Любляна 15 – 21 серпня 2003 р.) / Р.Радишевський (відп. ред.); Інститут літератури ім. Т.Г. Шевченка НАН України, Український комітет славістів, Інститут філології Київського національного ун-ту ім. Тараса Шевченка, Міжнародна школа україністики НАН України. – К.: Наук. думка, 2003. – 322 с. *Шупта-В'язовська 2007*: Шупта-В'язовська О. Проблеми вивчення художнього часу і простору у контексті літературознавчої термінології / О.Шупта-В'язовська // Історично-літературний журнал – 2007. – № 13. – С. 49 – 54.

О.Г. Павленко, к.філ.н., доц.(Маріуполь)

УДК 811.111.14(045)

ББК 81.2 Англ-7

Категорія лакуарності в художньому перекладі

У статті автор розглядає проблему лакуарності як сутнісну особливість художнього перекладу, на конкретних прикладах підкреслює, що міжкультурна асиметрія спрямована на гармонійне відтворення оригіналу в іншомовному середовищі.

Ключові слова: лакуарність, крос-культурна асиметрія, етномовна асиметрія, лексичні трансформації, еквівалентність.

The author investigates lacunarity as an essential part of artistic translation as well as highlights this phenomenon basing on the examples of cross-cultural asymmetry aimed at harmonic renewal of the original text in foreign language community.

Key words: lacunarity, cross-cultural asymmetry, ethnolingual asymmetry, lexical transformations, equivalence.

Потреба у подальшому розвитку полікультурного діалогу України з іншими державами зумовила виникнення низки культурологічних та лінгвістичних проблем, серед яких чільне місце посідає взаємопроникнення культурного надбання етносів. Саме мова є осередком, який вмщує дух народу та є відбитком його історичного та духовного розвитку, віддзеркалює світ у сприйнятті індивіда, його спосіб життя, поведінки, взаємовідношень з іншими людьми, менталітетом, культурами тощо.

У зв'язку з цим з'явився ряд наукових праць, присвячених вивченню різноманітних аспектів зазначеної проблеми, а саме: жанрові особливості перекладу художньої літератури (В. Коптілов, А. Федоров, М. Гарбовський та ін.), культурологічні проблеми перекладу художнього тексту (Ж. Мунен, О. Швейцер, І. Ревзін, А. Нойберт та ін.), поезики (М. Новікова, А. Науменко, М. Дудченко, А. Попович, О. Рихло), лексико-фразеологічні проблеми перекладу (Р. Зорівчак), колористики (Л. Калинович, Г. Шумейко, І. Ковальська).

Однак, попри ряд досліджень, проблема так званої "лакуарності" в художньому перекладі потребує подальшого наукового висвітлення. Актуальність визначеної теми зумовила напрям даної розвідки та її основну мету, яка полягає у комплексному дослідженні образно-стильових, лексико-

семантичних і формально-структурних складових англомовних прозових творів в українських перекладах.

Розглядаючи лакуарність як сутнісну властивість перекладу, вважаємо за доцільне використовувати термін «етномовна асиметрія» на позначення двопланового явища: міжмовної та крос-культурної асиметрії. Міжмовну асиметрію розуміємо як феномен, що простежується при зіставленні систем мов у вигляді лексичної, граматичної, фонетичної асиметрії. Крос-культурна асиметрія виявляється за умов синтезу систем культур як асиметрія концептів, фреймів, стереотипів, невербальної поведінки тощо. Враховуючи те, що такі типи асиметрії не завжди можна зафіксувати в ізольованому виді, виникає нове комплексне явище – етномовна асиметрія.

Звідси, логічним постає питання вивчення культурноспецифічного в перекладі, оскільки міжмовна асиметрія вимагає звернення до понять, пов'язаних з асиметрією культур у дистантних мовах. Аксиоматичним є те, що вузьколінгвістичні параметри дослідження процесу перекладу призводять до отримання свідомо неповної інформації. Цю думку сповідували прибічники лінгвістичних моделей перекладу, особливо ті з них, хто пов'язував переклад зі специфічними завданнями, які полягають у виявленні механізму цього процесу, логіки перекладацьких рішень. Так, А. Швейцер неодноразово підкреслював, що надмірне звуження лінгвістичної теорії перекладу призводить до елементарного протиставлення форм. На думку вченого, модель процесу перекладу, що претендує на відображення його багатовимірності, повинна демонструвати взаємозв'язок двох засадничих кореляцій: вихідна мова → мова перекладу; вихідна культура → культура одержувача перекладу.

У зв'язку з цим, слід відзначити роль мови як первинної моделюючої системи в процесі перекладу. Слушною з цього приводу є думка В. Івира про те, що «лінгвістичний компонент перекладу є центральним в тому сенсі, що він керує процесом перекладу в усіх випадках, коли не суперечить вимогам інших компонентів» [Швейцер 1988: 60]. Таким чином, адекватний переклад можливий за умови врахування інших компонентів і чинників.

До концептуального апарату багатьох сучасних досліджень залучено антропологічний підхід щодо розглядання найактуальніших питань лінгвістики. Введення до методологічного обігу терміну етнолінгвокультурної асиметрії є вкрай продуктивним, під яким розуміють одночасне висвітлення в процесі перекладу фактів міжмовної й міжкультурної асиметрії, що виявляються в лакуарності елементів системи однієї мови й культури у зіставленні їх з відповідними елементами іншої.

Загальнолюдський буттєвий базис дає можливість передати лінгвокультурологічно обумовлену інформацію оригіналу в тексті перекладу. Оскільки мовний знак і соціальна ситуація нерозривно пов'язані один з одним, то перший не може бути абстрагований від соціального середовища, не змінивши свого семіотичного значення. Адаптація інокультурних реалій до понять іншомовного реципієнта є одним із завдань художнього перекладу [Ермолович 2001; Фесенко 1999]. Сучасні дослідження акцентують на тому, що в ході історичного розвитку етносів в їх уявленні склалися різні мовні картини світу [Комиссаров 2002; Елизарова 2005], тому подібні відмінності виявляються в особливостях лексичної семантики національних мов. Культурологічна відносність мовної картини світу розкривається у варіативності форм і категоризації системи значень. Компоненти, що складають цю систему, віддзеркалюють специфіку життєдіяльності й культуру соціальної і національної спільноти, яка описана в художньому тексті [Петренко 1997: 34].

У дослідженні перетворень лінгвокультурологічно обумовленої лексики оригіналу мовою перекладу центральною засадою є культурема як сукупність трьох компонентів: зміст, формальне вираження і реалія-предмет, що відображає цей мовний знак [Гак 1999: 142]. Зазначений феномен в англійській та українській мовах при перекладі передається через реалії культур двох народів, при цьому безперечним є наявність симетрії / асиметрії планів змісту і вираження мовних знаків як результат відхилення від системних відповідників.

У семіотичному аспекті явище асиметрії культурами виявляється у відсутності одного з компонентів знакового відношення: означувального або означуваного. Перекладач сприймає підтекстову інформацію оригіналу, який має імпліцитний

культурологічний зміст, репрезентує реалію-слово (С. Влахов, С. Флорін) описово або через буквальний переклад. Цей процес спрямований на сприйняття імпліцитного змісту носіями іншої культури за відсутності реалій-слів в мові перекладу, оскільки «реалія, присутня в одній культурі, не має словесного еквіваленту в мові, якою здійснюється переклад» [Новиков 1999: 45].

Співвідношення текстів англійською та українською мовами виявляє наступні закономірності перетворень культурем, асиметричних у семіотичному аспекті: симетрична передача плану змісту та вираження знака; симетрична передача плану змісту й асиметрія передачі плану вираження культурем; асиметрична передача плану змісту та вираження. В семіотичному аспекті асиметрія планів мовного знаку простежується у випадку, коли ця реалія присутня в обох культурах, але в одній з них вона лексично не позначена. Таке явище в перекладі розуміємо як *культурологічні лакуни*.

Лінгвокультурологічні лакуни передбачають розбіжність у когнітивно-комунікативному досвіді взаємодії культур, які актуалізуються в повідомленні перекладу у вигляді домінантних змістових ознак, пов'язаних з наївно специфічними особливостями культури відправника, внаслідок чого вони не можуть знайти прямого вираження в мові перекладу і вимагають адаптації при перенесенні в культуру реципієнта [Ситкарева 2001: 7; Стернин 1983: 13]. В основі уявлень про лінгвокультурні лакуни міститься критерій змісто-формууючої можливості тексту та її відтворення в перекладі.

Торкаючись проблеми еквівалентності, компаративісти М. Алексєєв, Д. Дюришин, П. Топер, Е. Райснер та інші постулюють на тому, що дослідження перекладів літературних творів не може обмежуватись їх зіставленням з оригіналом і констатацією різноманітних «відхилень». Щоб зрозуміти якість перекладу, співвіднесеність його з оригіналом, треба, на нашу думку, не тільки фіксувати й пояснювати причини цих відхилень, а й збагнути функції перекладацьких версій в літературних зв'язках певного періоду через всебічний аналіз суспільних, естетичних і перекладознавчих аспектів рецепції.

Оскільки лексичний рівень прозового художнього твору є тлом формування та функціонування міжмовної асиметрії вже

через те, що він підпорядкований авторським інтенціям, головне завдання перекладача – не знехтувати творчою індивідуальністю автора, зберегти найсуттєвіші змістові й формально-естетичні елементи твору, закладені на цьому рівні з урахуванням не лише значень слова, а й його конотацій. Потреба у зрозумілості для реципієнта є причиною широкого використання ситуативної асиметрії у перекладі – висловлювання з яскравим стилістичним забарвленням (на фонетичній, лексичній та фразеологічній основі) в більшості випадків не можуть бути відтворені через симетричний переклад, оскільки при цьому втрапився б сенс чи логічність викладу, що також цілком пояснює домінування ситуативної асиметрії на лексико-стилістичному рівні.

Отже, до лексичних стратегій перекладу, які є своєрідним ресурсом виникнення міжмовної, а разом з тим й міжкультурної асиметрії, відносимо: транскрипцію й транслітерацію, калькування, лексико-семантичні заміни, конкретизацію, генералізацію, модуляцію чи змістовий розвиток.

Перейдемо до аналізу перекладацьких трансформацій та їх впливу на міжмовну асиметричність в перекладах українською Р. Доценка, Ю. Лісняка, О. Логвиненка, Ю. Ткача, К. Шмиговського обраних нами як матеріал дослідження англійських прозових творів. Отже, до кола лексико-стилістичних одиниць з нестандартною залежністю від контексту зараховуємо:

1. *Власні імена*, які мають колоритне національне звучання, при перекладі яких зазвичай використовуються прийоми транслітерації та транскрипції. Зокрема це простежуємо у перекладацьких версіях О. Логвиненка, К. Шмиговського, Ю. Ткача: «Вгун Мауґ» [Salinger 2006: 116] – «Брин-Мор» (Жіночий коледж в штаті Пенсільванія) [Селінджер 1984: 34]; «Greenwich Village» [Salinger 2006: 146] – «Гринвіч-віллідж» (Район у Нью-Йорку, де живе багато художників, поетів тощо) [Селінджер 1984: 64]; Vitalis [Salinger 2006: 116] – Віталіс [Селінджер 1984: 34]. У перекладі К. Шмиговського їхню семантику втрачено: оскільки ці назви відтворені методом транскрипції, вони мають нульову стилістичну позицію: «Чокемчайлд» [Діккенс 1930] – «M'Choakumchild» [Dickens 1994], «Блекпул» [Діккенс 1930] – «Blackpool» [Dickens 1994], «Мерілег» [Діккенс 1930] – «Merrylegs» [Dickens 1994], «Коктаун» [Діккенс

1930] – «Coke town» [Dickens 1994]. Як бачимо, ці власні назви не розкривають характер персонажів твору, тому важлива частина авторського задуму нівелюється. В перекладах Ю. Ткача позитивну роль відіграє фонетично вірна передача звучання українських та російських імен англійською абеткою, але також з нульовою стилістичною позицією: «...Володька» [Качуровський 1956: 7] – «Volodka» [Kaczurowsky 1979:8]; «...дядя Вася» – «...uncle Vasya» [Kaczurowsky 1979:22]; «...товарищ Фьодоров» [Качуровський 1956: 87] – «comrade Fiodorov» [Kaczurowsky 1979:78]; «Земляк Петро Матвійович» – «My countryman Petro Matviyovich» [Kaczurowsky 1979:26]; «Вулиця Рози Люксембург, колишня Третя Міщанська» [Качуровський 1956: 65] – «Roza Luxemburg street, formerly Tretia Mischanska» [Kaczurowsky 1979: 59].

Зовсім інший підхід до відтворення образотворчих інтенцій автора першотвору використовує Ю. Лісняк, зберігаючи семантику «промовляючи» власних імен: «Thomas Gradgrind» [Dickens 1994] – «Томас Товкматч» [Діккенс 1970] («Тоalkmuch – who is talking much» – «Той, хто багато теревенить, навіть подумки»), «Mr. M'Choakumchild» [Dickens 1994] перша частина прізвища «Choak» є омофоном англійського слова «choke» – «душити»; друга «child» – дитина) – «Пан Дітодавс» («той, хто душить дітей») [Діккенс 1970]; «La reine Crucha» [France 1908: 120] – «королева Дурбілла» [Франс 1989: 86], [France 1908: 181] – «отці Муффомор та Бурдюк» [Франс 1989: 116]. «Trinco» [France 1908: 161] – «Луплен» [Франс 1989: 106], близьке за звучанням до французького слова й водночас є зрозумілим для українського читача. Крім того ім'я головного персонажу відбиває його подвійну сутність: «той, хто всіх лупцював», «той, кого потім добряче відлупцювали».

2. Іменники, що вживаються на позначення предметів побуту та одягу, які набули свого значення у процесі розвитку нації, покликані відтворити дух народу, надати подіям у тексті присмаку історичності, національного колориту тощо. До них відносимо *етнічні реалії, діалектизми, авторські неологізми*.

При відтворенні етномовного компонента чи не найгостріше постає суперечність між необхідністю його збереження і вимогою мовної природності художнього перекладу, його доступності естетичному сприйняттю іншомовним читачем.

Адже, з одного боку, необхідність відображення національно-культурної специфіки оригіналу в перекладі є загально визнаною, а з другого – слушним визначається твердження Л. Стропілова про те, що «перекладний твір сприймається як художній тільки за умови його відповідності художньо-стилістичній традиції мови – перекладу» [Стропілов 1971: 22]. Щоб переклад, призначений для англієця, справив на нього такий самий вплив, як оригінал на українця, у мові перекладу відбувається «прагматична адаптація вихідного тексту, тобто внесення певних поправок на соціально-культурні, психологічні й інші відмінності між отримувачами оригінального й перекладного тексту» [Ильин 1996: 242]. Так, О. Логвиненко також застосовує описовий переклад у сполученні з іншими перекладацькими стратегіями у випадках, коли перекладачами не виявлено адекватного еквіваленту, яким можна було б передати реалію в мові перекладу. Таке перекладацьке рішення частково змінює план вираження, але залишає план змісту без суттєвих деформацій та призводить до ситуативної асиметрії: «*Polo coat*» [Salinger 2006: 155] – «*Спортивне пальтечко з верблюжої вовни, без капелюшка*» [Селінджер 1984: 73]; «*D-Day (Disembarkation Day)*» [Salinger 2006: 184] – «*висадився з нашими військами в Європі*» [Селінджер 1984: 102]; «*Daiquiris*» [Salinger 2006: 149] – «*Коктейль з ромом*» [Селінджер 1984: 67]; «*Cowboy general*» [Salinger 2006: 184] – «*Парадний генерал*» [Селінджер 1984: 102]; «*five bucks*» [Salinger 2006: 153] – «*п'ять зелених*» [Селінджер 1984: 71]; «*Worcester*» [Jerome 1994: 18] – «*гірчиця*» [Джером 2003: 29]; «*German sausage*» [Jerome 1994: 31] – «*чайна ковбаса*» [Джером 2003: 46]; «*Gladstone*» [Jerome 1994: 36] – «*дорожня валіза*» [Джером 2003: 51]; «*опричники*» – «*bodyguards*» [Kaczurowsky 1979: 58], «*колгоспні куплети*» – «*kolkhoz couplets*» [Kaczurowsky 1979: 75], «*на честь п'ятирічок*» – «*in honour of the Five – Year plans*» [Kaczurowsky 1979: 75].

Діалектизми не піддаються точному перекладові, але слід зазначити, що з точки зору семантики їх конотативне значення не менш важливе, ніж денотативне, і в більшості випадків у перекладі воно втрачається. Найчастіше діалектизмами виступають іменники, прикметники та дієслова, вжиті для більш точного відтворення думок та почуттів головних героїв: «*добра чарчина*» [Качуровський 1956: 131] – «*a good swig*» [Kaczurowsky 1979: 114], «*на толкучці*»

[Качуровський 1956: 131] – "*at the flea market*" [Kaczurowsky 1979:114], "*хахлушка*" [Качуровський 1956: 98] – "*hahlushka*" [Kaczurowsky 1979: 102].

Ще одну групу неперекладних лексем становлять авторські неологізми, але при цьому не завжди можна стверджувати, що нове слово створене саме цим автором, а не іншим: "*Це була стара випробувана метода*" [Качуровський 1956: 51] – "*This is a tried and tested method*" [Kaczurowsky 1979:58]; "*бородань*" [Качуровський 1956: 112] – "*the bearded fellow*" [Kaczurowsky 1979:98]; "*нарубкувати*" [Качуровський 1956: 151] – "*knock around*" [Kaczurowsky 1979: 131].

Як бачимо, використання транскрипції й транслітерації для позначення реалій, які набули статусу інтернаціоналізму, є цілком виправданим та спотворює асиметрію плану змісту. В окремих випадках перекладачам доводилося додавати пояснення в тексті у вигляді зносок або коментарів. Необхідність внесення подібних змін визначається різним об'ємом фонових знань реципієнтів оригіналу та перекладу, а також різницею в системах мов, що є перешкодою до адекватного сприйняття цих текстів різномовними комунікантами. Подібні трансформації, які базуються на внутрішньотекстових поясненнях реалій, залучаються до тих, що слугують джерелом експлікативної асиметрії з нейтральною відповідністю.

В протиставлення цьому деякі фрагменти перекладу можуть передаватися виключно через транскрипцію без надання експлікації, що призводить до деформації не лише плану вираження, але й плану змісту: "*Brooks*" – "*Брукс*" – ательє чоловічого одягу; "*Vitalis*" – назва косметичного засобу для волосся тощо. Відсутність належної конотації в свідомості українського реципієнта призводить до ситуативної асиметрії з невідповідністю.

Більшість денотативних реалій відтворено засобами функціональних аналогів у тих випадках, якщо в культурі сприймача існує подібна за змістом та функціями реалія, що не суперечить засадам адекватного перекладу та продукує ситуативну асиметрію: "*Navajo blanket*" [Salinger 2006: 100] – "*Індіанська ковдра*" [Селінджер 1984: 18]; "*Hound's (tooth jacket)*" [Salinger 2006: 113] – "*Картата куртка*" [Селінджер 1984: 31]; "*Captain's biscuits*" [Jerome 1994] – "*Сухаріки*" [Джером 2003]; "*Arrys and*

Arriets" [Jerome 1994: 88] – "компанія сільських хлопців та дівчат" [Джером 2003: 187].

Метод калькування використовується перекладачами, коли транскрипція чи транслітерація з тих чи інших причин неможлива, але за умови, що у дослівному перекладі зміст реалії не руйнується і є зрозумілим реципієнтові. Калька дозволяє трансформувати реалію з максимально повним збереженням семантики, що призводить до ситуативної асиметрії з нейтральною відповідністю, навіть із втратою національного колориту: "*a dry Martini*" [Salinger 2006: 186] – "*Мартіні*" [Селінджер 1984: 104]; "*Cowboy*" [Salinger 2006: 184] – "*Ковбой*" [Селінджер 1984: 102]; "*Отче наші*" [Качуровський 1956: 124] – "*Our Father*" [Kaczurowsky 1979:113]; "*брехуни-утилітаристи*" [Качуровський 1956: 132] – "*utilitarian liars*" [Kaczurowsky 1979:115]; "*урка*" [Качуровський 1956: 143] – "*urka*" [Kaczurowsky 1979: 123]. Прийом додавання, використаний у перекладі, розкриває зміст незрозумілої для українського читача назви пудингу "*Brown Betty*" та веде до появи ситуативної асиметрії, поєднаної з експлікативною: "*Brown Betty*" [Salinger 2006: 119] – "*десерт «руда Бетті»*" [Селінджер 1984: 37].

Досліджуючи переклад реалій та їх вплив на впровадження міжмовної асиметрії, доцільно апелювати до стратегій їх інтерпретування, бо саме вони сприяють експлікації змісту, обов'язковому зверненню до своєрідності "картини світу", що конструюється в перекладі та опредмечують індивідуальний, груповий, етнічний вербальний та невербальний досвід комунікантів. Отже, міжмовна асиметрія не може функціонувати в тексті перекладу відокремлено від міжкультурної асиметрії: обидва феномени переплітаються та призводять до улаштування більш комплексного та набагато ширшого явища – етнолінгвокультурної асиметрії: " ... *for juniors and seniors. I was a junior. My roommate was a senior*" [Salinger 2006: 92] – "... *тільки учнів останніх двох класів. Я вчився в передостанньому класі. А мій сусід у кімнаті був випускник*" [Селінджер 1984: 10]. Спосіб транспонування, запропонований перекладачем, створює водночас ситуативну та експлікативну асиметрію плану вираження з нейтральною відповідністю та не призводить до руйнування плану змісту.

Прийоми перекладацької інтерпретації, що лаштуються на конкретизації / генералізації, є досить поширеними серед тих, що

викликають явище міжмовної асиметрії та зумовлені присутністю у перекладі багатьох полісемічних і семантично складних слів, які не мають прямого відповідника в тексті оригіналу. Варто також зазначити, що під час перекладу одне й те саме слово може піддаватися лексичній трансформації в протилежних напрямках: в бік звуження або розширення вихідного значення, виступаючи як об'єктом конкретизації, так і генералізації: "...*his toilet articles*" [Salinger 2006: 113] – "...*своє причандалля*" [Селінджер 1984: 31]; "...*that hates to answer you right away*" [Salinger 2006: 115] – "...*ніколи не віддукуються з першого разу*" [Селінджер 1984: 33]. В даному прикладі причина замінюється наслідком, що цілком природно для обраної стратегії перекладу. Отже, створену внаслідок такої трансформації ситуативну асиметрію вважаємо асиметрією з нейтральною відповідністю.

Приєм цілісного перетворення є одним з найпродуктивніших в художньому перекладі особливо при відтворенні крилатих висловів, прислів'їв чи фразеологізмів: "*Horwits drove off like a bat out of hell*" [Salinger 2006: 127] – "*Горвіц рвонув з місця так, ніби за ним чорти гналися*" [Селінджер 1984: 45]; "*I got old Jane Gallagher on the brain again. I got her on, and I couldn't get her off*" [Salinger 2006: 138] – "...*я раптом знову згадав про каналію Джейн Галлахер. Згадав – і вже не міг викинути її з голови*" [Селінджер 1984: 56].

Як бачимо, головна складність перекладу фразеологічних одиниць полягає в тому, що окрім певної змістової насиченості, вони містять в собі багатство експресивно-стилістичних відтінків, тому завданням перекладача є не лише передати українською мовою сенс фразеологічної одиниці, але і донести до цільової аудиторії її експресивність і образність. Хоча відтворення необразної фразеології неможна долучити до категорії понять, які не викликають жодних складностей при перекладі, перекладачеві слід бути уважним і уникати будь-яких лінгвістичних "провокацій".

Найяскравішим прикладом деформації плану вираження інтенції автора оригіналу слугує ситуативна асиметрія плану змісту з повною невідповідністю, що простежується в самій назві твору: "*The Catcher in the Rye*" – "*Над прірвою в житті*". На нашу думку, "*catcher*" в оригінальній назві оповідання краще б було передати засобами транскрипції (*кетчер* – це не лише той, хто відіграє роль

ловця в житі, який рятує дітей з християнської алузії Роберта Бернса, а й бейсбольний гравець, саме через це головний герой Холден Колфілд постійно носить свою улюблену бейсболку). Таким чином, в назві оригіналу оповідання простежується поєднання християнської й бейсбольної алузій, причому це синтез полярних речей: з одного боку – бейсбол як елемент масової культури, який не має духовного підґрунтя, з іншого – справжній культ для американського реципієнта. Можна стверджувати, що оригінальна назва містить куди глибші обертональності в той час, коли переклад українською зовсім не віддзеркалює поєднання конотацій популярного виду спорту з християнством, а лише передає посилення на бажання головного героя врятувати дітей від падіння в метафорійну прірву.

Ситуативна асиметрія виникає на основі контекстуального перекладу фразеологізмів: «*I got pretty run-down and had to come here and take it easy*» [Salinger 2006: 94] – "як я мало не **врізав дуба** і мене притарабанили сюди, щоб я трохи оклигав" [Селінджер 1984: 12]; "*My parents would have two haemorrhages apiece if I told anything pretty personal about them*" [Salinger 2006: 94] – "...і батька, й матір моїх по двічі **вхопив би грець кожного**, якби я почав роздзвонювати про їхні домашні справи" [Селінджер 1984: 6]; "*Will you cut out this crazy stuff*" [Salinger 2006: 209] – "... ти викинеш з голови **оці примхи**" [Селінджер 1984: 127]; "*Щоб тебе тут не було!*" [Качуровський 1956: 23]. – "*Get!*" [Kaczurrowsky 1979: 23]; "*Ти, gad, чіво тут шляіссі?*" [Качуровський 1956: 85] – "*You scum of the earth, what are you crawling round here for?*" [Kaczurrowsky 1979: 77]; "*Так он ви яка птиця!*" [Качуровський 1956: 119] – "*So you're one of those!*" [Kaczurrowsky 1979:103].

Наявність лексичних одиниць, що містять сленгову конотацію в оригіналі, спонукає перекладачів до використання компенсаційних стратегій, коли певні елементи першоджерела не мають точних еквівалентів в перекладі. У таких випадках, щоб заповнити семантичну або стилістичну лакуну перекладач вдається до передачі бракуючої інформації іншими засобами. При перекладі стилістично зниженої лексики зазвичай використовуються заміни слів мови оригіналу, що належать до нейтрального стилю на слова мови перекладу, які мають реєстр розмовного просторіччя: "...and they **stick me in the cemetery...it'll say "Fuck you". I'm positive, in**

fact" [Salinger 2006: 212] – "...і мене **відтарабаниють** на кладовище, ... **хтось надряпає оті самі слова**. Я певен, так воно й буде" [Селінджер 1984: 130].

Отже, дослідження проблеми лакуарності в художньому перекладі засвідчує, що гармонійне інтерпретування тексту оригіналу не порушує "рамки відповідності" авторському задуму, інтегруючи такі традиційні критерії якісного перекладу як адекватність та еквівалентність. Міжмовна (крос-культурна) асиметрія, з одного боку, призводить до девіаційного транспонування сенсів оригіналу, з іншого – до їх гармонізації в перекладознавчому просторі.

Література: Гак 1999: Гак В.Г. Язык как форма самовыражения народа // Язык как средство трансляции культуры. – М.: Наука, 1999. – С. 54–68.; Джером 2003: Джером К. Джером. Трое в одном човні (як не рахувати собаки) – Київ: Основи, 2003. – 241 с.; Діккенс 1930: Діккенс Ч. Тяжкі часи / Пер. К. Шмиговського.– Харків: Державне видавництво України, 1930.; Діккенс 1970: Діккенс Ч. Тяжкі часи/ Пер. з англ. Ю. Лісняка. – К.: Дніпро, 1970. – 282 с.; Елизарова 2005: Елизарова Г.В. Культура и обучение иностранным языкам / Г.В. Елизарова. СПб.: КАРО, 2005. – 352 с.; Ермолович 2001: Ермолович В.И. В поисках критерия эквивалентности (О концепции Питера Ньюмарка) // Тетради переводчика. – Вып. 23. (Под ред С.Ф.Гончаренко). – М.: Высшая школа, 2001. – С. 23–31.; Ильин 1996: Ильин И.А. О тьме и просветлении. Книга художественной критики: Бунин – Ремизов – Шмелев // Собр. соч. : В 10 т. – Т. 6. – Кн. 1. – М.: Русская книга, 1996. – С. 183 – 406.; Качуровський 1956: Качуровський І. Шлях невідомого. – Мюнхен: Дніпрова хвиля, 1956. – 155 с.; Комиссаров 2002: Комиссаров В.Н. Современное переводоведение. – М.: Изд-во "ЭТС", 2002.; Новиков 1999: Новиков А. И. Смысл: семь дихотомических признаков Электронный ресурс. / А.И. Новиков // Теория и практика речевых исследований. – М., МГУ, 1999. С. 68–82.; Петренко 1997: Петренко В.Ф. Основы психосемантики: учебное пособие. – Смоленск: СГУ, 1997. – 400 с.; Селінджер 1984: Селінджер Дж.Д. Над прірвою в житі / Пер. з англ. – К.: Молодь, 1984. – 272 с.; Ситкарева 2001: Ситкарева И.К. Лакуны в художественном тексте. Лингвокультурологические исследования (на мат-ле художественных произведений писателей франкоязычной Европы): автореф. дис. ... канд. филол. наук. – Пермь: ПГПУ, 2001. –24 с.; Стернин 1983: Стернин И.А. О трех видах экспрессивности слова // Структура лингвостилистики и ее основные категории. – Пермь: ПГУ, 1983. –С.13–17.; Стронілов 1971: Вопросы теории художественного перевода. Сборник статей. – М.: Художественная литература, 1971. – 254 с.; Фесенко 1999: Фесенко Т.А.

Этноментальный мир человека: опыт концептуального моделирования: автореф. дис. ... д-ра филол наук. – М., 1999. – 52 с.; *Франс 1989*: А. Франс Повстання ангелів/ Пер. з франц. Ю. Лісняка, Д. Паламарчука – К.: Дніпро, 1989. – 605 с.; *Швейцер 1988*: Швейцер А.Д. Теория перевода: Статус, проблемы, аспекты. – М.: Наука, 1988. – 215 с.; *Dickens 1994*: Dickens Ch. Hard times. – London: Penguin books, 1994. – 329 p.; *France 1908*: A. France L'île des pingouins. – Paris: Calmann – Lévy éditeurs, 1908. – 422 p.; *Jerome 1994*: Jerome K. Jerome. Three men in a boat. – London: Penguin books, 1994. – 185 p.; *Kaczurowsky 1979*: Kaczurowsky, Igor. Because Deserters are Immortal. Translated from the Ukrainian by Yuri Tkach. – Bayda Books, 1979. – 144 p.; *Salinger 2006*: Salinger J.D. The Catcher in the Rye. – СПб.: Антология, Каро, 2006. – 288 с.

В статье автор рассматривает проблему лакунарности как сущностную особенность художественного перевода, на конкретных примерах подчеркивает, что межкультурная асимметрия направлена на гармоничное воссоздание подлинника в иноязычной среде.

Ключевые слова: лакунарность, крос-культурная асимметрия, этноязыковая асимметрия, лексические трансформации, эквивалентность.

Людмила Сипко, доц. (Тернопіль)

УДК 821.161.1 – 2.09 Розанов

ББК 83.3 (Рос 2)

«Усамітнене» Василя Розанова: жанрово-стильова і тематична оригінальність

Сипко Л. М. «Усамітнене» Василя Розанова: жанрово-стильова і тематична оригінальність.

У статті проведено аналіз тематики і жанрово-стильових особливостей книги В.В. Розанова «Усамітнене». Доведено, що цей твір не піддається традиційним жанровим вимірам, не вміщається в жодну з тематичних класифікацій і виходить за рамки звичних уявлень про художній стиль. У той же час «Усамітнене» розкриває перед читачем неповторну творчу особистість його автора – письменника, філософа,